

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
НАУКОВА ЛАБОРАТОРІЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ
ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ
ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ СИСТЕМИ
МВС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Методичні рекомендації

Колектив авторів

Дніпро
2024

УДК 343.9
3-12

*Схвалено Науково-методичною радою
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 2 від 22.05.2024)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Юрій ЛУЦЕНКО, керівник підрозділу Ради національної безпеки і оборони України, доктор юридичних наук, професор;

Олексій ТИТАРЕНКО, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з підготовки військ Національної гвардії України, доктор юридичних наук, доцент.

3 12 Забезпечення прикордонної безпеки правоохоронними органами системи МВС України в умовах воєнного стану: метод. рекомендації / кол. авт.: О. С. Юнін, В. В. Шаблистий, В. С. Березняк, Ю. Б. Курилюк та ін. Дніпро : ДДУВС, 2024. 40 с.

ISBN 978-617-560-008-5

Проаналізовано питання запобігання правопорушенням у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів правоохоронними органами системи МВС України. В умовах повномасштабної війни рівень суспільної небезпеки правопорушень у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів суттєво збільшився. Доведено, що одними із основних суб'єктів протидії актам делінквентної поведінки у цій сфері виступають правоохоронні органи системи МВС України.

Війна стала потужним детермінантом поширення правопорушень у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів. Цей негативний фактор діє в комплексі з іншими причинами та умовами злочинності. До основних детермінантів поширення названих деліктів належать: соціально-економічні проблеми; недостатній рівень кваліфікації окремих суб'єктів протидії злочинності; маргіналізація суспільства; недоліки у сфері національно-патріотичного виховання; російська пропаганда тощо.

Напрямами запобігання правопорушеннями органами системи МВС України правопорушенням у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів є: визначення причин та умов поширення цих деліктів; аналіз зарубіжного досвіду регулювання зазначеного питання; посилення взаємодії з іншими суб'єктами протидії злочинності тощо.

Для працівників правоохоронних органів системи МВС України, наукових та науково-педагогічних працівників, ад'юнктів, курсантів закладів вищої освіти системи МВС.

ISBN 978-617-560-008-5

© Автори, 2024
© ДДУВС, 2024

ЗМІСТ

Автори	4
Вступ.....	5
1. Нормативні засади запобігання та протидії правопорушенням у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканності державних кордонів.....	7
2. Детермінанти актів делінквентної поведінки у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканності державних кордонів	12
3. Запобігання правопорушенням у сфері недоторканності державних кордонів правоохоронними органами системи МВС України	23
Використані джерела.....	36

АВТОРИ:

Олександр ЮНІН, проректор Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України;

Володимир ШАБЛИСТИЙ, директор Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Василь БЕРЕЗНЯК, завідувач кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Юрій КУРИЛЮК, начальник управління адміністративної юрисдикції Департаменту охорони державного кордону Адміністрації Державної прикордонної служби України, доктор юридичних наук, професор;

Сергій ШЕВЧЕНКО, заступник директора Навчально-наукового інституту заочного навчання та підвищення кваліфікації Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Роман КАТОРКІН, начальник відділу організаційно-аналітичної роботи та контролю Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор філософії з права;

Олег ЖУРАВЕЛЬ, заступник начальника відділу організації служби Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук.

ВСТУП

Відповідно до ст. 2 Конституції України, територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою¹. Цей атрибут (цілісність і недоторканість територій) властивий будь-якій сучасній незалежній суверенній державі.

Акти делінквентної поведінки, що посягають на недоторканість державних кордонів і забезпечення прикордонної безпеки, щороку фіксуються на території більшості держав світу, що пов'язано з глобалізацією світу та, як наслідок, розвитком транснаціональної злочинності.

У лютому 2014 р. російська федерація розпочала гібридну війну проти України, що супроводжувалась тимчасовою окупацією окремих територій України, веденням активних бойових дій на території Донецької та Луганської областей, рядом інформаційних атак і пропагандистських кампаній на дипломатичних майданчиках. Ці події стали потужним детермінантом поширення названої групи правопорушень.

24 лютого 2022 р. рашисти, розгорнувши проти України широкомасштабну війну, вкотре продемонстрували світові, що російська федерація – це варварське територіальне утворення з імперськими амбіціями, яке вирішує свої внутрішні соціально-економічні та політичні проблеми шляхом захоплення чужих територій і народів². Щодня держава-окупант посягає на низку соціальних цінностей, поставлених під охорону закону про кримінальну відповідальність. Серед них і така складова національної безпеки як прикордонна безпека та недоторканість державних кордонів.

Ст. 17 Основного закону передбачає, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом³. Одна з головних ролей у забезпеченні прикордонної безпеки відповідно до

¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

² Березняк В. С. Запобігання шахрайству в Інтернеті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 192.

³ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

чинного законодавства належить правоохоронним органам системи МВС України (у першу чергу Державна прикордонна служба України та Національна поліція). Саме від ефективності діяльності даних суб'єктів протидії злочинності залежить рівень злочинності у названій сфері суспільних відносин.

Наразі важливим є посилення рівня взаємодії правоохоронних органів системи МВС України між собою та з іншими суб'єктами протидії злочинності в частині забезпечення прикордонної безпеки та недоторканності державних кордонів, розробка та модернізація заходів протидії цим деліктам в умовах широкомасштабної війни.

Проблемні питання, пов'язані із забезпеченням прикордонної безпеки та недоторканності державних кордонів, у своїх дослідженнях розглядали такі науковці: Т. Аверочкіна, О. Ананьїн, О. Андрушко, А. Бабенко, М. Бажанов, О. Бандурка, О. Басараб, В. Березенко, В. Бірюков, І. Богатирьов, В. Борисов, Н. Гуторова, Т. Денисова, Л. Дорош, В. Ємельяненко, О. Ільченко, А. Калініна, Р. Калюжний, А. Коваленко, М. Колодяжний, В. Колпаков, І. Корж, Д. Купрієнко, І. Кушнір, Н. Лашук, Ю. Михайлова, В. Олефір, А. Орлеан, Р. Орловський, О. Пащенко, В. Федосєєв, А. Черняк, В. Чумак, А. Шульга та ін.

Безумовно, роботи названих вище дослідників дозволили суттєво модернізувати наявні та виробити нові напрямки протидії правопорушенням у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканності державних кордонів. Водночас, в умовах дії на території України правового режиму воєнного стану постає нагальна потреба у проведенні аналізу питання запобігання названим деліктам правоохоронними органами системи МВС України.

1. НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ

Перш ніж проаналізувати детермінанти кримінальних правопорушень у сфері охорони недоторканості державних кордонів та основні напрямки запобігання вказаним актам деліктної поведінки, доречно розглянути нормативні засади запобігання названому виду кримінологічної діяльності та розкрити зміст основних категорій, що пов'язані з нею.

Для розкриття напрямків запобігання злочинам та кримінальним проступкам у сфері недоторканості державних кордонів проаналізуємо зміст поняття «державний кордон». Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державний кордон України», *державний кордон України* – це лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору⁴.

Україна як суверенна та незалежна держава межує:

– на заході – з державами-членами ЄС Республікою Польща, Словацькою Республікою, Угорщиною, Румунією та державою-кандидатом у члени ЄС Республікою Молдова;

– на сході – з державою-терористом російською федерацією;

– на півночі – із сателітом рф республікою білорусь, влада якої надала її територію для російського повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року.

Таким чином, територіально Україна має спільні сухопутні кордони з сімома державами. Для забезпечення захисту суспільних відносин у сфері недоторканості державних кордонів діє режим державного кордону України.

Дефініція категорії «режим державного кордону України» наводиться у ст. 8 Закону України «Про державний кордон України», відповідно до якої режим державного кордону України – порядок перетинання державного кордону України, плавання і перебування українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальному морі та внутрішніх водах України, заходження іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і

⁴ Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-ХІІ. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>.

порти України та перебування в них, утримання державного кордону України, провадження різних робіт, промислової та іншої діяльності на державному кордоні України – визначається вказаним нормативно-правовим актом, іншими актами законодавства України і міжнародними договорами України⁵.

Встановлений режим державного кордону спрямований на захист національної безпеки від протиправних посягань, упорядкованість питання перетинання державного кордону нашої Батьківщини. Наявність відповідного встановленого режиму – обов'язковий атрибут будь-якої сучасної незалежної держави, спрямований на забезпечення суверенітету.

В умовах дії на території України правового режиму воєнного стану забезпечення надійного функціонування режиму державного кордону – складний та стратегічно важливий напрям роботи різних суб'єктів протидії злочинності (зокрема правоохоронних органів системи МВС України).

Відповідно до ст. 9 названого вище нормативно-правового акта, перетинання державного кордону України здійснюється на шляхах сполучення через державний кордон з додержанням встановленого порядку. Залізничне, автомобільне, морське, річкове, поромне, повітряне та пішохідне сполучення через державний кордон України здійснюється в пунктах пропуску, що встановлюються Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства і міжнародних договорів України, а також поза пунктами пропуску через державний кордон України у випадках, визначених законодавством⁶.

Таким чином, у більшості випадків перетинання державного кордону здійснюється на офіційно визначених Кабінетом Міністрів України пунктах пропуску.

Дефініція категорії «пункт пропуску через державний кордон України» розкривається законодавцем у ч. 3 ст. 9 Закону України «Про державний кордон України». Відповідно до цієї норми, пункт пропуску через державний кордон України – це спеціально виділена територія на залізничних та автомобільних станціях, автомобільних і пішохідних шляхах, в аеропортах (аеродромах), морських і річкових портах, включаючи частину їх акваторії (захищена повністю або частково огорожувальними гідротехнічними спорудами чи об'єктами природного походження), із комплексом будівель, споруд і технічних засобів, на якій здійснюються прикордонний, митний контроль, інші види контролю і пропуск через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна. Положення про

⁵ Там само.

⁶ Там само.

пункти пропуску через державний кордон України затверджується Кабінетом Міністрів України⁷.

Зауважимо, що через варварські дії російської федерації та їх приспівників (республіка білорусь) проти України, ряд пунктів пропуску через державний кордон України наразі не функціонують (на півночі, сході та півдні нашої держави (на півдні – ділянки державного кордону, що межують з тимчасово окупованою російською федерацією частиною суверенної території Республіки Молдова (так звана «Придністрівська Молдавська Республіка»). Крім того, станом на сьогоднішній день також не функціонують для цивільних суден пункти пропуску – аеропорти та значна частина річкових та морських портів. Інтерактивна мапа пунктів пропуску розміщена на офіційному вебсайті Державної прикордонної служби України.

У ст. 12 «Про державний кордон України» зазначається, що пропуск осіб, які перетинають державний кордон України, здійснюється органами Державної прикордонної служби України за дійсними документами на право в'їзду на територію України або виїзду з України. Пропуск транспортних засобів, вантажів через державний кордон України провадиться відповідно до законодавства України і міжнародних договорів України. Відповідно до міжнародних договорів України Кабінетом Міністрів України може бути встановлено спрощений порядок пропуску осіб, транспортних засобів, вантажів через державний кордон України⁸.

Для ефективної реалізації вказаної функції Державна прикордонна служба активно взаємодіє зі Збройними Силами України, Національною поліцією України, Національною гвардією України, Службою безпеки України та іншими загальними і спеціальними суб'єктами протидії злочинності.

Режим у пунктах пропуску через державний кордон України – порядок перебування і пересування всіх осіб і транспортних засобів у межах території прикордонних залізничних і автомобільних станцій, морських і річкових портів, аеропортів і аеродромів, відкритих для міжнародного сполучення, а також здійснення іншої діяльності, пов'язаної з пропуском через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів, – визначається згідно з законодавством України Державною прикордонною службою України разом з компетентними органами. У приміщеннях і місцях, де здійснюється прикордонний контроль, Державна прикордонна служба України

⁷ Там само.

⁸ Там само.

встановлює додаткові режимні правила, що регламентують порядок допуску в них осіб, які беруть участь у контролі та обслуговуванні пасажирів і транспортних засобів закордонного прямування, відправленні з пунктів пропуску транспортних засобів, що вибувають за кордон і прибувають в Україну, а також інші обмеження для запобігання незаконному перетинанню державного кордону України⁹.

Отже, забезпечення режим у пунктах пропуску через державний кордон України покладається, в першу чергу, на правоохоронні органи системи МВС України (серед яких головну роль відіграє саме Державна прикордонна служба України).

Охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах покладається на Державну прикордонну службу України, а в повітряному та підводному просторі в межах територіального моря – на Збройні Сили України спільно з Державною прикордонною службою України. Державна прикордонна служба України і Збройні Сили України під час виконання завдань з охорони державного кордону України керуються цим Законом, законами України «Про Державну прикордонну службу України», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», іншими нормативно-правовими актами та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Під час дії воєнного стану керівництво заходами з охорони ділянок державного кордону України, що охороняються прикордонними загонами чи загонами морської охорони Державної прикордонної служби України, залученими до ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні України, міжнародного збройного конфлікту, відсічі збройній агресії проти України, здійснюється відповідними органами військового управління Збройних Сил України¹⁰.

Ураховуючи виняткову важливість групи суспільних відносин у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів, посягання на неї передбачає юридичну відповідальність. Зокрема, у Кодексі України про адміністративні правопорушення законодавцем передбачені ст.ст. 185 «Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця», 185-10 «Злісна непокоря законному розпорядженню чи вимозі військовослужбовця або працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

громадського порядку і державного кордону», 202 «Порушення прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон України або режимних правил у контрольних пунктах в'їзду – виїзду», 203-1 «Невиконання рішення про заборону в'їзду в Україну», 204 «Незаконне сприяння іноземцям або особам без громадянства в ухиленні від виїзду з України», 204-1 «Незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України» тощо.

У випадку, якщо дії особи щодо посягання на суспільні відносини у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів несуть підвищений рівень суспільної небезпеки, законодавцем передбачена кримінальна відповідальність (наприклад, ст.ст. 332 «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України», 332-2 «Незаконне перетинання державного кордону України», 333 «Порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю», 334 «Порушення правил міжнародних польотів» тощо).

2. ДЕТЕРМІНАНТИ АКТИВ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ

Будь-які кримінальні правопорушення вчиняються під впливом тих чи інших детермінантів¹¹. У кримінології під категорією «детермінанти», як правило, розуміють певні причини та умови вчинення акту делінквентної поведінки¹².

Між причинами та умовами вчинення кримінальних правопорушень існує стійкий взаємозв'язок, через що доцільним є проведення комплексного дослідження відповідних чинників у розрізі дослідження детермінантів правопорушень у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів.

Сьогодні очевидним є факт того, що для окремих актів делінквентної поведінки, що посягають на прикордонну безпеку та недоторканість державних кордонів, потужним детермінантом виступає широкомасштабна війна, яку сусідня терористична держава розпочала проти України у лютому 2022 р.

Так, наприклад, у 2020 р.¹³ обліковано 278 випадків вчинення кримінальних правопорушень за ст. 332 КК України (у 90 з них особи вручено повідомлення про підозру).

У наступному (2021 р.)¹⁴ кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень даного виду збільшилася на 15 % та дорівнювала 327 (у 119 з них особам вручено повідомлення про підозру).

Після початку широкомасштабної війни кількість облікованих кримінальних правопорушень у вигляді незаконного переправлення осіб через державний кордон України збільшилася майже учетверо порівняно з попереднім роком. Зокрема, у 2022 р.¹⁵ кількість зареєстрованих актів

¹¹ Каторкін Р. А. Історико-правовий нарис кримінальної відповідальності за ухилення від призову на військову службу на землях сучасної України в період XVI–XIX століть. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 200.

¹² Шаблистий В. В. Кримінальна відповідальність за погрозу вбивством: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. С. 8.

¹³ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=210855.

¹⁴ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=215627.

¹⁵ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262.

деліктної поведінки даного виду дорівнювала 1225 випадкам (з них у 590 кримінальних правопорушень особам вручено повідомлення про підозру).

Протягом 2023 р.¹⁶ кількість зареєстрованих випадків вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332 КК України, збільшилась ще на 53 % (2301 випадок), що, знову ж таки, пов'язано з діями держави-терориста, спрямованими проти основ національної безпеки України¹⁷. Додамо, що лише у 1547 з них особам вручено повідомлення про підозру.

Таким чином за період з 2020 по 2021 рр. (включно) на території України було обліковано 605 випадків вчинення кримінальних правопорушень за ст. 332 КК України (у 209 з них особам вручено повідомлення про підозру), тоді як у період з 2022 по 2023 рр. (включно) – 3526 (з них у 2137 випадках особам вручено повідомлення про підозру)¹⁸.

Викладені вище статистичні показники свідчать про те, що кількість облікованих кримінальних правопорушень у вигляді незаконного перетинання осіб через державний кордон України у період повномасштабного вторгнення російської федерації збільшилась майже у 6 разів. Очевидно, що відповідна динаміка – результат впливу названого детермінанту злочинів.

Розглянемо динаміку поширення інших актів деліктної поведінки у сфері прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів. У 2020 р.¹⁹ на території нашої держави було обліковано 16 випадків вчинення кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 332-1 КК України (з них у 2 особам вручено повідомлення про підозру).

Протягом 2021 р.²⁰ спостерігалась негативна динаміка поширення злочинів у вигляді порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Зокрема, у цей період було обліковано 21 випадок вчинення цього злочину (у 7 з них особам вручено повідомлення про підозру).

¹⁶ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=241804.

¹⁷ Каторкін Р. А. Окремі питання кримінальної відповідальності за вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 111-1 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 219.

¹⁸ Шаблистий В., Чорна О. Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення у кримінальному провадженні: монографія. Дніпро : Біла К.О., 2020. С. 132.

¹⁹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=210855.

²⁰ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=215627.

У наступному році²¹ кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332-1 закону про кримінальну відповідальність, прогнозовано зменшилась більше ніж на 50 % (до 10 випадків, при цьому лише у кожному третьому випадку особам було вручено повідомлення про підозру), що пояснюється відмовою держави-окупанта від вектору мирного врегулювання питань та ескалацією конфлікту шляхом розгортання широкомасштабної війни проти України. В нових умовах забезпечення пропускнуго режиму на окуповані українські території стало майже неможливим, адже відтепер на відповідних місцевостях проходить лінія фронту (або ж відповідні території опинилися в тилу у ворога). Через це зафіксувати кримінальне правопорушення у вигляді порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї доволі складно.

Протягом 2023 р.²² кількість зареєстрованих випадків вчинення діяння у вигляді порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї залишилась на тому ж рівні (10 зафіксованих фактів). При цьому, у 7 з них особам вручено повідомлення про підозру.

Отже, з 2020 по 2021 рр. (включно) на території нашої держави було зареєстровано 37 фактів порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї (у 9 з них особам вручено повідомлення про підозру), тоді як у період з 2022 по 2023 рр. (включно) – 20 (з них у 10 особам вручено повідомлення про підозру).

Відповідна динаміка, знову ж таки, пояснюється дією такого фактору як широкомасштабна війна. У даному випадку широкомасштабна війна суттєво ускладнила можливість забезпечення та контролю пропускнуго режиму на тимчасово окуповані рашистами території України.

Проаналізувавши диспозицію ст. 332-2 КК України «Незаконне перетинання державного кордону України», наразі припускаємо, що відповідні акти протиправної поведінки стали більш поширеними під час ведення державою-агресором широкомасштабної війни проти нашої Батьківщини²³. Розглянемо детальніше вказане питання.

Відповідно до офіційних статистичних даних, наданих Офісом Генерального прокурора України²⁴, у 2020 р. на території України

²¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262.

²² Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=241804.

²³ Каторкін Р.А. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу: монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. С. 128.

²⁴ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=210855.

zareєстровано 35 кримінальних правопорушень у вигляді незаконного перетинання державного кордону України (з них у 25 особам вручено повідомлення про підозру).

Наступного року²⁵ кількість зареєстрованих випадків вчинення названого виду злочинів дещо зросла (37 кримінальних правопорушень (з них у 19 особам вручено повідомлення про підозру).

Широкомасштабна війна, яку російська федерація розв'язала проти України у лютому 2022 р., суттєво вплинула на динаміку поширення цього суспільно небезпечного діяння. Зокрема, у названому році²⁶ кількість облікованих випадків вчинення даного злочину збільшилася більш ніж удвічі – до 75 (з них у 29 особам вручено повідомлення про підозру)²⁷.

Самовіддані дії Збройних сил України, інших, утворених відповідно до чинного законодавства України військових формувань, правоохоронних органів системи МВС України та всього Українського народу призвели до того, що російський окупант не тільки не досягнув поставлених цілей, але і був вибитий з багатьох раніше окупованих ворогом територій нашої Батьківщини. Наразі є очевидним факт того, що перемога України над російською федерацією – це лише питання часу. Очевидно, що попереду ще ціла низка складних та, на превеликий жаль, кровопролитних кампаній, тривожних та безсонних ночей, гірких втрат та непростих рішень, проте наша держава не тільки вистоїть, але і вижене окупанта зі своєї території. З метою досягнення вказаних цілей щодня приймається ряд важливих рішень у сфері забезпечення національної безпеки України. Зокрема, після того, як рашисти були вибиті з багатьох територій України, розпочалася масштабна робота з посилення охорони та оборони контрольованих ділянок державного кордону, що межують з республікою білорусь та російською федерацією. Наразі на півночі нашої Батьківщини створені надійні оборонні редути, що не дають можливості окупантам здійснити повторні злочинні акти на відповідних напрямках²⁸.

Зазначені факти призвели до суттєвого зниження рівня поширеності офіційно зареєстрованих фактів незаконного перетинання державного

²⁵ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=215627.

²⁶ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262.

²⁷ Юнін О. С., Шевченко С. І. Кримінально-правове забезпечення воєнної безпеки України. *Military offences and war crimes: background, theory and practice: collective monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. P. 823.

²⁸ Berezniak, V., Demicheva, A., & Furfaro, R. D. (2023). Violations of human rights by the russian federation during full-scale armed aggression against Ukraine. *Philosophy, Economics and Law Review*, 3(1), 218. URL : https://phelr.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/3_1/218-229.pdf.

кордону України у 2023 р. У даному році обліковано 16 злочинів за ст. 332-2 КК України (з них у 9 особам вручено повідомлення про підозру)²⁹.

Не зважаючи на це окремо зауважимо, що в умовах широкомасштабної війни злочини у вигляді незаконного перетинання державного кордону України несуть високий рівень латентності через тимчасову втрату контролю над окремими ділянками державного кордону³⁰. Відтак, реальна кількість фактів вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332-2 КК України, є значно вищою.

Отже, у 2020-2021 рр. у нашій державі було зафіксовано 72 випадки незаконного перетинання державного кордону України (у 44 з них особам вручено повідомлення про підозру), тоді як у 2022-2023 рр. – 91 (з них у 38 особам було вручено повідомлення про підозру).

Наведені статистичні дані свідчать про те, що широкомасштабна війна стала детермінантом поширення актів деліктної поведінки, передбачених ст. 332-2 КК України (офіційна кількість зареєстрованих злочинів даного виду за останні два роки збільшилась на 21 %) ³¹.

Протягом 2020 р.³² у нашій державі обліковано 94 злочинів у виді порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю (з них у 33 особам вручено повідомлення про підозру).

Наступного року³³ кількість облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 333 закону про кримінальну відповідальність, зменшилась на 24 випадки (з них у 25 особам вручено повідомлення про підозру).

Після початку широкомасштабної війни кількість зареєстрованих випадків вчинення названого вище акту протиправної поведінки суттєво

²⁹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=241804.

³⁰ Шаблистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Торгівля людьми як делікт, що посягає на безпекове середовище. *Organizational and legal fundamentals for the formation of a security environment in Ukraine: scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. P. 208.

³¹ Шаблистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від призову на військову службу як акти посягання на воєнну безпеку України. *Military offences and war crimes: background, theory and practice: collective monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. P. 737.

³² Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=210855.

³³ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=215627.

зменшилась (до 34)³⁴. До того ж, лише у 7 випадках особам вручено повідомлення про підозру.

Частково даний факт пояснюється суттєвим посиленням боротьби зі злочинністю даного виду в умовах сьогодення. В нових реаліях, коли протидія адміністративним та кримінальним правопорушенням у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів набула стратегічного значення, зловмисникам було складно втілити свої наміри у життя.

Утім, як відомо, злочинність доволі швидко підлаштовується під ті чи інші фактори³⁵. Яскравим підтвердженням цієї тези слугують статистичні дані за 2023 р. в частині поширення актів протиправної поведінки у вигляді порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю. Так, у даному році на території України зафіксовано 56 кримінальних правопорушень даного виду (з них у 15 особам вручено повідомлення про підозру)³⁶.

Отже, у період з 2020 по 2021 рр. (включно) в нашій державі було обліковано 164 факти вчинення злочину, передбаченого ст. 333 КК України (з них у 57 особам вручено повідомлення про підозру), тоді як у період з 2022 по 2023 рр. – 90 відповідних фактів (з них у 22 особам вручено повідомлення про підозру).

Очевидно, що в умовах дії на території України правового режиму воєнного стану зменшується кількість зареєстрованих злочинів у вигляді порушення правил міжнародних польотів, адже над нашою територією відповідні польоти наразі апriori заборонені. Так, у 2020 р. кількість зареєстрованих випадків вчинення кримінального правопорушення у вигляді порушення правил міжнародних польотів дорівнювала 13 (у 2 з них особам вручено повідомлення про підозру).

Протягом наступного року кількість зареєстрованих злочинів даного випадку зменшилася до 10 (з них у 3 особам вручено повідомлення про підозру).

Як відомо, через підступну широкомасштабну війну, яку сусідня варварська держава розв'язала проти нашої Батьківщини у лютому 2022 р., над територією України було закрито повітряний простір для цивільних суден, через що кількість зареєстрованих випадків вчинення кримінального

³⁴ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262.

³⁵ Березняк В. С. Роль наставництва у підготовці працівників Національної поліції. *Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 21 березня 2016 р.). Дніпропетровськ, 2016. С. 330.

³⁶ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=241804.

правопорушення, передбаченого ст. 334 КК України, знизилась до 2 випадків, в яких особам були вручені повідомлення про підозру (при цьому дані випадки були зафіксовані до початку широкомасштабної війни).

Очевидно, що в умовах сьогодення вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 334 КК України, є апріорі неможливим. Відтак, у 2023 р. на території нашої держави не зареєстровано жодного випадку вчинення вказаного суспільно небезпечного діяння.

Отже, на підставі викладеного вище можна зробити висновок, що широкомасштабна війна – це потужний фактор, який негативно впливає на поширеність окремих актів делінквентної поведінки (при цьому не тільки кримінальних, але і адміністративних правопорушень) у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів. У деяких випадках цей детермінант може виступати не тільки умовою вчинення відповідного акту деліктної поведінки, але і безпосередньою причиною³⁷.

Як вдало зазначають автори підручника «Профілактика злочинів» (за заг. ред. О. Джужи), за сферами поширення та змістом фактори поширення названих вище деліктів можна поділити на:

- 1) соціально-економічні;
- 2) політичні;
- 3) організаційно-управлінські;
- 4) правові;
- 5) морально-психологічні та інші³⁸.

В умовах сьогодення кожен з перелічених факторів, як правило, діє комплексно з іншим потужним детермінантом, проаналізованим вище, – широкомасштабною війною. Розглянемо окремі з них.

Негаразди в економічній та соціальній сферах ведуть до виникнення протиріч і конфліктних ситуацій, які стимулюють зростання криміналізації суспільства. Серед населення виникають прошарки, які живуть за межею бідності, бездомні, безробітні, розчаровані в цінностях, що захищає закон, і готові на будь-які, в тому числі протиправні, способи задоволення своїх потреб. Вони потрапляють у гострі, стресові ситуації і зазнають різного роду морально-психологічних принижень³⁹.

З 24 лютого 2022 р. українська економіка зазнала потужних ударів з боку ворога: блокування українських портів, тимчасове припинення цивільного авіасполучення, удари по цивільній інфраструктурі, окупація окремих територій нашої держави тощо. Все це не могло не відобразитись на

³⁷ Shablysty, V. V., Kosiachenko, K. E., Berezniak, V. S., Katorkin, R. A. & Konopelskyi, V. Y. (2023). Activities of international medical and humanitarian non-governmental organizations in Ukraine under the conditions of martial law. *Christian Journal for Global Health*, 10(1), 38.

³⁸ Джужа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. та ін. Профілактика злочинів: підручник. Київ : Атіка, 2011. 720 с.

³⁹ Там само.

добробуті громадян. Станом на сьогоднішній день суттєво призупинився ріст заробітної плати та зросли ціни на товари і послуги, ряд українців втратили власну роботу. Зрозуміло, що в таких умовах маргінально налаштовані громадяни все частіше вдаються до спокуси задовольнити власні потреби у незаконний спосіб. Серед таких способів і вчинення актів делінквентної поведінки у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів.

Наразі автори підручника «Профілактика злочинів» (за заг. ред. О. Джужи) наголошують, що економічними чинниками, які можуть виступати загальними причинами і умовами нелегальної міграції та причинами й умовами злочинності мігрантів є, зокрема: нестабільна економічна ситуація в державі; зниження рівня життя громадян, яке супроводжується безробіттям, невивплатою зарплатні, позбавленням соціальних пільг, утворює соціальну основу детермінації злочинів, пов'язаних із задоволенням природних життєвих потреб населення; нелегальна міграція як форма організованої злочинності посідає одне з перших місць за прибутковістю; значний сектор тіньової економіки (можливість тривалий час нелегально працювати на ринках, приміром на ринку «7 км» в Одеській області, у будівництві тощо); масове прибуття мігрантів значно погіршує умови життя корінного населення, загострює соціальні конфлікти між місцевими жителями і приїжджими; слабе матеріальне забезпечення державних органів і установ, які займаються нелегальною міграцією; відносно дешеві соціальні послуги; висока вартість депортації нелегальних мігрантів (депортація одного нелегального мігранта з України, коштує близько 1000 доларів США); поширення корупції та зловживань у сфері контролю та запобігання нелегальній міграції, корупційні дії посадовців щодо приховування нелегальних мігрантів, їх легалізації, безпосереднє прикриття злочинних угруповань, які займаються контрабандою людей; наявність суперечностей, коли на фоні збільшення кількості заможних і багатих людей, зростання їхніх прибутків багато державних службовців, наділених повноваженнями у забезпеченні охорони кордону, не мають навіть помірною достатку⁴⁰.

В умовах дії на території України правового режиму воєнного стану дана група чинників (принаймні більша частина з них) лише збільшує свій рівень впливу на суспільство. Зокрема, як було сказано вище, в державі зростають проблеми у секторі економіки, через що ряд громадян з антисоціальною установкою вдаються до незаконних способів задоволення власних протиправних інтересів. Окрім того/до того ж/також, окремі категорії населення користуються наявною ситуацією та організують незаконні схеми переправлення громадян через державний кордон, прагнучи у такий спосіб незаконно збагатитись.

⁴⁰ Там само.

Окремим негативним чинником у групі економічних чинників відіграє явище корупції⁴¹. Саме корупція – одна найбільших проблем розвитку будь-якого суспільства⁴². Не зважаючи на фактор широкомасштабної війни, на превеликий жаль, в Україні продовжують фіксуватись корупційні кримінальні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією. З метою протидії явищу корупції важливо продовжувати реалізовувати започатковані реформи та вживати ефективні заходи із запобігання названому виду злочинності⁴³.

До факторів правового характеру, що мають форму соціальних передумов нелегальної міграції, потрібно додати: неналежне забезпечення реалізації в діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших інститутів держави та суспільства принципів верховенства права та законності; поширений правовий нігілізм як з боку осіб, які нелегально перетинають кордон України, так і з боку посадових та службових осіб, які мають організувати і забезпечувати заходи запобігання нелегальній міграції; відсутність у багатьох випадках передбачених законом можливостей задоволення громадянами-іноземцями своїх життєвих потреб легальним способом⁴⁴.

До числа перелічених факторів також можна додати недостатній рівень кваліфікації окремих суб'єктів запобігання правопорушенням у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів. З метою протидії названому детермінанту важливо постійно розвивати якість освітнього процесу у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що готують кадри для правоохоронних органів системи МВС України⁴⁵, гармонійно поєднувати теоретичні та практичні напрямки підготовки правоохоронців, застосовувати під час навчання передовий досвід зарубіжних держав, надавати змогу здобувачам вищої освіти використовувати всі переваги академічної мобільності тощо⁴⁶.

Вагомими факторами формування антисоціальної спрямованості суб'єкта правопорушення є негативний вплив осіб, яким властиві

⁴¹ Шаблистий В. В. Корупція з необережності (до проблеми встановлення вини та моменту виявлення пов'язаних із корупцією адміністративних і кримінальних правопорушень). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 230-233.

⁴² Шаблистий В. В., Каторкін Р. А. Чи має право на існування в Україні покарання у вигляді смертної кари. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. № 20(1). С. 94.

⁴³ Шевченко С. І. Історія становлення та розвитку інституту амністії на українських землях. *Юридична наука*. 2020. № 1 (103). С. 71-79.

⁴⁴ Джужа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. та ін. Зазнач. твір.

⁴⁵ Morhunov, O., Artemenko, I., Sobol, Ye., Bobryshova, L., & Shevchenko, S. (2023). Methodological principles of studying the essence of public administration bodies as subjects of administrative procedural law. *Cuestiones Políticas*, 41(76), 453-468.

⁴⁶ Юнін О. С. Щодо проблем кадрової роботи в органах внутрішніх справ України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2006. № 2. С. 129-131.

антисоціальні погляди, уявлення, навички або установки і відповідна їм поведінка, зокрема:

– батьків, ставлення яких до суспільства, дітей та один до одного багато в чому визначає, якими виростуть діти. Залежно від обставин життя в сім'ї, від стосунків, які складаються між батьками, батьками і дітьми та від виховання, починає утворюватись те чи інше негативне ставлення дитини до людей, до предметів, формуються її поведінка і характер. Вкрай негативний вплив на формування особи має вживання батьками алкоголю;

– осіб, які раніше вже вчиняли злочини, а іноді й професійних злочинців, які у багатьох випадках виступають «вчителями» майбутніх злочинців, під час спілкування з ними особа набуває злочинні навички, засвоює традиції і «закони» злочинного життя;

– морально нездорове найближче оточення (школа чи трудовий колектив), в якому людина тривалий час перебуває, взаємодіє з її членами, спільно переслідує незадовільні цілі, підкорюючись відповідним звичкам і нормам⁴⁷.

Окремим негативним детермінантом поширення правопорушень у сфері прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів виступає російська інформаційна кампанія проти України. Щодня російські пропагандистські ресурси закликають українців покидати свої домівки та незаконно переправлятися через державний кордон під приводом «рятування від нацистської влади». Наразі/до того ж відповідні відверто божевільні (як і вся російська інформаційна машина) заклики та гасла супроводжуються численними фейками, які так чи інакше здатні вплинути на окремі категорії громадян.

Як відомо, широкомасштабна війна спричинила потік міграції (як правило, жінок та дітей) з України в інші держави світу. Відтак, тисячі українських родин були розлучені через неможливість окремих її членів покинути Україну (перебування на військовому обліку, стан здоров'я, догляд за іншою людиною тощо). У таких умовах ряд суб'єктів можуть вчиняти акти делінквентної поведінки з метою возз'єднання зі своєю сім'єю.

Зрозуміло, що остання категорія громадян, як правило, не мають стійкої асоціальної установки, тому для зниження рівня впливу відповідного детермінанту важливо проводити інформаційно-роз'яснювальні кампанії з населенням (доведення інформації щодо відповідальності за адміністративні та кримінальні правопорушення у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів, розкриття інформації про випадки вчинення відповідних актів делінквентної поведінки та осіб, притягнутих до юридичної відповідальності тощо).

Як зазначається на офіційному вебсайті Європейського парламенту, потужними детермінантами поширення адміністративних та кримінальних

⁴⁷ Курилюк Ю. Б. Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07, 12.00.08. Київ – Запоріжжя, 2020. 472 с.

правопорушень даного виду також виступають демографічні чинники. Демографічні зміни визначають те, як люди переміщуються та мігрують. Зростання чи скорочення, старіння чи молодість населення впливає на економічне зростання та можливості працевлаштування в країнах походження або міграційну політику в країнах призначення.

Демографічна та економічна міграція пов'язана з низькими стандартами праці, високим рівнем безробіття та загальним станом економіки країни. Фактори притягування включають вищу заробітну плату, кращі можливості працевлаштування, вищий рівень життя та освітні можливості. Якщо економічні умови є несприятливими та мають невтішні перспективи, більша кількість людей, ймовірно, мігруватиме до країн із кращими перспективами⁴⁸.

Таким чином, демографічні чинники поширення актів протиправної поведінки у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів тісно пов'язані з економічними детермінантами, що були проаналізовані нами вище.

До числа детермінантів поширення адміністративних та кримінальних правопорушень названого вище виду також відносяться екологічні та кліматичні чинники. Як зазначається на офіційному вебсайті Європейського парламенту, навколишнє середовище завжди було рушійною силою міграції, оскільки люди тікали від стихійних лих, таких як повені, урагани та землетруси. Однак очікується, що зміна клімату посилить екстремальні погодні явища, що означає, що більше людей може бути в русі.

Згідно з Міжнародною організацією з міграції, «екологічні мігранти – це ті, хто через раптові або прогресуючі зміни в навколишньому середовищі, що негативно впливають на їхнє життя чи умови життя, змушені покинути свої звичні домівки, тимчасово або назавжди, і які переїжджають або у своїй країні чи за кордоном»⁴⁹.

Станом на сьогоднішній день кліматичні та екологічні чинники здійснюють незначний вплив на поширення актів делінквентної поведінки у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів в Україні. Втім, у найближчі десятиріччя їх роль буде невпинно зростати, тому загальні та спеціальні суб'єкти протидії злочинності повинні враховувати дію відповідних детермінантів під час прогнозування та вироблення стратегій боротьби з деліктами.

⁴⁸ Exploring migration causes: why people migrate. *European Parliament: website*. URL : <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200624STO81906/exploring-migration-causes-why-people-migrate>.

⁴⁹ Там само.

3. ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ НЕДОТОРКАНОСТІ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 2 Закону України від 04.11.1991 р. № 1777-ХІІ «Про державний кордон України», захист державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки і полягає у скоординованій діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Ця діяльність провадиться в межах наданих їм повноважень шляхом вжиття комплексу політичних, організаційно-правових, дипломатичних, економічних, військових, прикордонних, імміграційних, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативно-розшукових, природоохоронних, санітарно-карантинних, екологічних, технічних та інших заходів⁵⁰.

Викладене вище вкотре підкреслює факт того, що посягання на суспільні відносини у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів заподіює шкоди національній безпеці держави, а відтак питання захищеності державного кордону відноситься до числа пріоритетних в Україні.

Захист державного кордону здійснюють загальні та спеціальні суб'єкти протидії злочинності, серед яких важлива роль відведена діяльності правоохоронних органів системи МВС України⁵¹.

У ст. 2 згаданого вище нормативно-правового акта також зазначається, що охорона державного кордону України є невід'ємною складовою загальнодержавної системи захисту державного кордону і полягає у здійсненні Державною прикордонною службою України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах, а в підводному та повітряному просторі – Збройними Силами України спільно з Державною прикордонною службою України, відповідно до наданих їм

⁵⁰ Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-ХІІ. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>.

⁵¹ Шаблистий В. В. Проблеми кримінально-правового забезпечення поліцейської діяльності в Україні у сфері протидії злочинам проти власності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 141-149.

повноважень заходів з метою забезпечення недоторканності державного кордону України⁵².

Зауважимо, що перелічені суб'єкти не є вичерпними. Зокрема, також важлива роль в забезпеченні прикордонної безпеки відведена Національній поліції України, громадським формуванням тощо.

З метою забезпечення на державному кордоні України належного порядку Кабінетом Міністрів України встановлюється прикордонна смуга, а також можуть установлюватися контрольовані прикордонні райони⁵³.

Як було вказано вище, напрямки запобігання правопорушенням у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів

у своїй діяльності реалізують ряд загальних та спеціальних суб'єктів. Відповідні заходи можна диференціювати на загальні та індивідуальні⁵⁴.

До числа загальних заходів запобігання вказаній групі актів делінквентної поведінки відносяться:

1. Ідентифікація детермінантів адміністративних та кримінальних правопорушень у сфері недоторканості державних кордонів.

Будь-який акт делінквентної поведінки – результат впливу на суб'єкта кримінальних або адміністративних правопорушень тих чи інших факторів. Своєчасне виявлення детермінантів названих правопорушень дозволяє сформулювати комплекс ефективних заходів, спрямованих на недопущення (або, принаймні, покращення динаміки їх поширення) в майбутньому вчинення відповідних суспільно небезпечних (шкідливих) діянь.

Важливість вказаного напрямку запобігання актам протиправної поведінки підкреслюється положеннями п. 2 ч. 1 ст. 23 Закону України від 02.07.2015 № 580-VIII «Про Національну поліцію», відповідно до якого виявлення детермінантів правопорушень та вжиття комплексу заходів щодо їх усунення – одне з головних повноважень поліції.

Таким чином, правоохоронним органам системи МВС України (Національна поліція, Державна прикордонна служба України) для виконання завдань із забезпечення прикордонної безпеки, недоторканості державних кордонів, необхідно приділяти якомога більше уваги

⁵² Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-XII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>.

⁵³ Там само.

⁵⁴ Юнін О. С. Державна політика України у сфері запобігання домашньому насильству: сучасний стан та перспективи вдосконалення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4 (114). С. 18.

питанню аналізу причин та умов поширення названої групи актів делінквентної поведінки та виробленню на підставі такого аналізу дієвих заходів щодо нейтралізації (усунення) відповідних факторів.

2. Аналіз наявних напрямів запобігання адміністративним і кримінальним правопорушенням, рівня їх ефективності та можливих напрямків модернізації.

Проведення вказаних вище досліджень дозволяє своєчасно сформулювати проблемні питання, що наразі наявні у сфері протидії названим актам делінквентної поведінки, та виробити шляхи їх вирішення.

Окремо додамо, що в контексті реалізації вказаного вище напрямку запобігання адміністративним та кримінальним правопорушенням у сфері забезпечення прикордонної безпеки, недоторканості державних кордонів, доречним виглядає також аналіз зарубіжного досвіду регулювання відповідальності за ці діяння. Відповідна робота дозволить зекономити час та кошти на модернізацію вітчизняного законодавства, віднайти найбільш ефективні моделі протидії названим негативним явищам.

Названий напрям протидії актам делінквентної поведінки у визначеній сфері є одним із стратегічно важливих. Даний факт задекларовано у Рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 30.12.2021 «Про Стратегію забезпечення державної безпеки» (введено в дію Указом Президента України від 16.02.2022 № 56/2022), у якому наголошується на необхідності імплементації європейських стандартів прикордонної безпеки⁵⁵.

Крім європейських держав, доречно також використовувати досвід інших країн світу. Наприклад, корисним вбачається аналіз вирішення питання із забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів Держави Ізраїль, яка активно протистоїть військовій агресії терористичних угруповань і сусідніх країн; Турецької Республіки, що вживає комплекс додаткових заходів із забезпечення безпекового середовища в умовах складного геополітичного розташування (сусідство з Сирійською Арабською Республікою; Ісламською Республікою Іран, Республікою Ірак); Республіки Корея, що змушена протистояти агресивній політиці КНДР; США, що є одними із головних суб'єктів протидії тероризму в світі.

⁵⁵ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30.12.2021 р. «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#n100>.

3. Проведення правоохоронними органами системи МВС України заходів профілактики з різними групами населення. Вказаний захід можна диференціювати на наступні напрямки:

1) проведення профілактичної роботи у закладах освіти. Як відомо, молодь – це майбутнє держави, тому формування правосвідомого суспільства неможливе без виховання суспільства.

Результати соціологічного опитування, проведеного серед здобувачів вищої освіти перших курсів одного із закладів вищої освіти свідчать про те, що більшість студентів вважають себе патріотами України (87,70 %). При цьому, переважна кількість опитаних – 98,6 % визначила для себе поняття «патріотизм». Серед критеріїв, за якими респонденти визначали для себе поняття «патріотизм», першу п'ятірку очолюють національна самосвідомість, гордість за приналежність до своєї нації, народу – 66,4 %, повага до Конституції України, законів України, державної символіки – 64,4 %, любов до рідної домівки, міста, країни – 56,2 %, готовність до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України – 39,7 %, бажання трудитися для процвітання Батьківщини, для того, щоб держава, де те живеш, була самою авторитетною, самою міцною та шанованою у світі – 32,9 %⁵⁶.

На думку здобувачів вищої освіти на формування їхніх патріотичних поглядів більшою мірою вплинули родина – 58,9 % та школа, заклади вищої освіти – 44,5 %. Інші альтернативи отримали вдвічі меншу кількість виборів респондентів. Але, слід звернути увагу, що найменші показники мають такі альтернативи, як релігійні організації (церква, тощо) – 0,7 %, ЗМІ – 3,4 %, та громадські організації (добровільні об'єднання громадян) – 0,7 %.

Серед позицій, якими студенти найбільше пишаються як громадяни України, частіше зустрічаються такі – армія України, захист кордонів – 81,5 %, історія країни – 43,2 %, приналежністю до своєї нації – 37,0 %.

Основна емоція, яку опитані відчують, думаючи про Україну сьогодні – це гордість – відповідь 59,6 % студентів.

Також в опитуванні йшлося про позицію опитаних з приводу того, хто не має права називатися патріотом. Це питання викликало певні труднощі у здобувачів вищої освіти, але більша частина з них – 21,9 % вважають, що патріотом не може бути людина, яка не знає історії

⁵⁶ Фоменко А. Є. Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Множинна дискримінація: навч. посібник. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2022. С. 111.

своєї країни⁵⁷. Серед альтернатив, які отримали більш-менш вагомі показники, можна звернути увагу ще на такі: патріотом не може бути той, хто критикує владу своєї країни – 13,7 % та не знає тексту гімну своєї країни – 11,0 %.

На запитання «У чому проявляється справжній патріотизм саме у Вашій родині?» опитані дали такі відповіді – у святкуванні державних свят, історичних подій та ювілеїв – 47,9 %, у розмовах та бесідах зі знайомими на різні патріотичні теми – 36,3 %, у роботі з повною віддачею сил за своєю спеціальністю – 29,5 %⁵⁸.

Участь у заходах патріотичного чи військово-патріотичного характеру за останні 2-3 роки опитані брали досить рідко – 20,5 %. Серед тих, хто часто чи регулярно брав участь у вказаних заходах, зафіксовано 29,4 %. Майже третина респондентів – 28,8 % не брала участь у жодних патріотичних заходах.

Щодо патріотичного досвіду, який мають опитані, то у відповідях на це питання, насамперед, йшлося про готовність взяти на себе відповідальність – 58,9 %, спроможність дотримуватись законів та захищати права людини – 43,8 %, здатність розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів – 34,2 %.

На думку 79,5 % студентів, сьогодні у нашій країні потрібно приділяти більше уваги патріотичному вихованню молоді.

Респонденти вважають, що для національно-патріотичного виховання молоді потрібно підтримувати молоде покоління українців на державному рівні (стипендії, програми для придбання житла, тощо) – 36,3 % та поглиблювати знання про Україну, її спадщину, символіку тощо – 29,5 %.

Посилення уваги до патріотичного виховання є можливим завдяки зустрічам з ветеранами, героями – 82,9 %, літературі патріотичної спрямованості – 64,4 %, військово-спортивним іграм та виставкам патріотичної спрямованості – по 63,0 %. Але доцільним є також вивчення факторів, які найбільш негативно впливають на формування патріотизму і можуть нівелювати зусилля у патріотичному вихованні.

⁵⁷ Березняк В. С., Сальнікова М. А. Домашнє насильство: до проблематики питання через призму кримінального законодавства. *Актуальні питання забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах*: матер. ХСІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 жовтня 2019 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. URL : <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4867/1/7.pdf>.

⁵⁸ Березняк В. С., Шаблистий В. В., Каторкін Р. А. Кримінологічні аспекти деліктної поведінки дітей в Україні. *Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs)*: scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. P. 83. URL : <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7882/16460-1>.

До них опитані відносять, перш за все, бездуховність, жорстокість, безкультур'я, знецінення моральних норм – 60,3 %, відсутність перспектив в державі для молоді – 36,3 %, низький рівень життя та неповажне ставлення до держави та її соціальних інститутів – по 31,5 %⁵⁹.

Таким чином, не дивлячись на доволі високий рівень патріотизму серед молодого покоління українців, робота у напрямку національно-патріотичного виховання має здійснюватись на постійній основні з урахуванням умов сьогодення.

2) проведення потужних інформаційних кампаній⁶⁰. Як неодноразово зазначалося вище, російська федерація в ході широкомасштабної війни проти України використовує цілий комплекс заходів, спрямованих на ослаблення нашої держави як ззовні (безпосередньо військова кампанія, атаки на дипломатичних майданчиках, інформаційні кампанії тощо), так і зсередини (підкуп та вербування громадян України тощо). У таких умовах вкрай важливо нівелювати роботу російської пропагандистської машини, спрямовану на дестабілізацію ситуації всередині держави шляхом інформаційного впливу на громадян України. Зокрема, російські так звані «змі» активно поширюють наступні тези: «росія – це братня республіка, яка прийшла на територію України з метою захисту українського народу від захопивших владу неонацистів», «російська федерація неодмінно переможе у цій війні», «всіх українців з числа чоловічої статі неодмінно мобілізують на фронт, де їх чекатиме загибель, тому єдиний можливий спосіб вижити – якомога швидше покинути територію України» тощо.

Очевидно, що переважна більшість українців усвідомлюють, що вказані гасла – це плід нездорової уяви рашистів, втім, на превеликий жаль, окремі вразливі категорії населення, все ж таки, потрапляють під вплив російської пропаганди та вчиняють акти делінквентної поведінки⁶¹. Зокрема, наприклад, окремі громадяни України, керуючись мотивом страху бути мобілізованим до лав ЗСУ або інших, утворених відповідно до чинного законодавства військових формувань, з метою незаконного залишення території нашої держави вчиняють адміністративні та (або) кримінальні правопорушення у сфері

⁵⁹ Ревіна Г. В. Розвиток сфери національно-патріотичного виховання та стан сформованості громадянської ідентичності населення України: аналітичний звіт. Дніпро, 2023. С. 19.

⁶⁰ Buletsa, S., Drozd, O., Yunin, O., & Mohilevskiy, L. (2018). Medical error: civil and legal aspect. *Georgian medical news*, 3 (276), 156. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/23514>.

⁶¹ Sydorova, E., Yunin, O., Zhuravlov, D., Fomenko, A., & Shevchenko, S. (2022). Historical prerequisites for the formation of the foundations of the modern humanitarian policy of Ukraine. *Amazonia Investiga*, 11(58), 28.

недоторканості державних кордонів. У даному контексті для зниження ризиків вчинення відповідних актів суспільно небезпечної (шкідливої) поведінки важливо проводити інформаційно-роз'яснювальні кампанії у ЗМІ, в рамках яких розкривати основні положення Законів України від 25.04.1992 № 2232-ХІІ «Про військовий обов'язок і військову службу», від 21.10.1993 № 3543-ХІІ «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», від 06.12.1991 №1932-ХІІ «Про оборону України» тощо, положення чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України в частині регулювання юридичної відповідальності за вчинення суспільно небезпечних (шкідливих) діянь у сфері охорони державної таємниці.

Не можна також залишати поза увагою такі, що активно розвиваються, форми запобігання злочинам у прикордонній сфері, як:

- проведення у засобах масової інформації молодіжних програм із залученням прикордонників з метою роз'яснення значення державного кордону та його непорушності на всіх його ділянках, у тому числі тимчасово неконтрольованої в межах ТОТ України;

- проведення культурно-просвітницької роботи, спрямованої на формування в суспільстві щодо сприйняття державного кордону України як першооснови територіальної цілісності та суверенітету держави, неприпустимості ідеології федералізації держави та підкорення тиску інших держав;

- висвітлення у засобах масової інформації негативних наслідків злочинів у прикордонній сфері, результатів роботи органів Держприкордонслужби України щодо виявлення та припинення протиправної діяльності у цій сфері, а також діяльності державних органів та громадських організацій щодо запобігання цим злочинам;

- розроблення та введення до програми навчання загальноосвітніх та закладів вищої освіти спеціальних курсів щодо забезпечення правопорядку в прикордонній сфері, а також порядку та можливостях участі громадськості у цій діяльності;

- вжиття заходів щодо недопущення розповсюдження в мережі Інтернет ідеології федералізації та руйнування територіальної цілісності держави;

- запровадження закордонних освітніх програм для викладачів і молоді з подальшим обов'язковим продовженням викладацької та іншої трудової діяльності в Україні осіб, які здобули таку зарубіжну освіту⁶².

4. Посилення взаємодії з іншими суб'єктами (загальними та спеціальними) у сфері протидії адміністративним та кримінальним

⁶² Курилюк Ю. Б. Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07, 12.00.08. Київ – Запоріжжя, 2020. 472 с.

правопорушенням⁶³. Ефективний рівень протидії актам делінквентної поведінки можливий лише за умови системності такої роботи та тісної взаємодії всіх суб'єктів. У даному аспекті важливим є посилення взаємодії між Державною прикордонною службою України та Національною поліцією України з одного боку і громадськими формуваннями з охорони громадського порядку і державного кордону – з іншого.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», громадяни України відповідно до Конституції України мають право створювати в установленому чинним законодавством порядку громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, Державній прикордонній службі України та органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних і кримінальних правопорушень, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних обставин⁶⁴.

Таким чином, основними напрямками діяльності вказаних громадських формувань є:

- забезпечення прикордонної безпеки та публічного порядку;
- сприяння діяльності інших загальних та спеціальних суб'єктів протидії злочинності (в першу чергу правоохоронним органам системи МВС України);
- участь у ліквідації наслідків стихійних лих та інших надзвичайних ситуацій (у тому числі рятування осіб та майна в ході широкомасштабної війни, яку російська федерація розв'язала проти України).

Варто зазначити, що саме правоохоронні органи системи МВС України (Національна поліція, Державна прикордонна служба) організовують, спрямовують та контролюють діяльність названого вище суб'єкта протидії злочинності⁶⁵.

⁶³ Шевченко С. І. Особливості забезпечення публічного порядку поліцейськими підрозділами зарубіжних країн. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 63.

⁶⁴ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>.

⁶⁵ Там само.

Діяльність громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону пов'язана з тісною взаємодією з органами та підрозділами Національної поліції та диференціюється на наступні напрямки:

- 1) охорона громадського порядку на відповідній місцевості;
- 2) запобігання актам делінквентної поведінки;
- 3) виявлення деліктів та інформування Національної поліції про випадки вчинення та (або) готування злочинів та кримінальних проступків, розшук суб'єктів кримінальних правопорушень;
- 4) протидія актам делінквентної поведінки, вчиненими дітьми;
- 5) участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху тощо⁶⁶.

Громадські формування з охорони громадського порядку також активно взаємодіють з підрозділами Державної прикордонної безпеки у сфері охорони кордону. Зокрема, така взаємодія проявляється у:

- наданні допомоги у виявленні та затриманні суб'єктів правопорушень у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів;

- виявленні детермінантів кримінальних правопорушень у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів;

- здійсненні комплексу профілактичних заходів, спрямованих на недопущення вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів;

- сприянні військовослужбовцям Державної прикордонної служби України в охороні державного кордону, виключної (морської) економічної зони України, а також здійснення контролю за дотриманням режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, проведення разом з ними пропуску громадян до місць відпочинку і роботи тощо⁶⁷.

Таким чином, громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону реалізують цілу низку напрямків роботи з протидії адміністративним і кримінальним правопорушенням, активно співпрацюючи з правоохоронними органами системи МВС України.

Окремо додамо, що відповідно до розділу III «Повноваження підрозділу охорони державного кордону в роботі з громадськими формуваннями» Інструкції про роботу з громадськими формуваннями з

⁶⁶ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>.

⁶⁷ Там само.

охорони державного кордону, затвердженої наказом МВС України від 15.09.2014 № 948 (zareєстровано у міністерстві юстиції України 08.10.2014 за № 1210/25987), основними формами роботи уповноважених службових осіб підрозділів охорони державного кордону з громадськими формуваннями є:

1) несення служби у прикордонних нарядах спільно з членами громадських формувань;

2) контроль за виконанням поставлених завдань та чергуванням членів громадських формувань;

3) координація та контроль діяльності громадських – формувань під час участі їх у заходах, спрямованих на боротьбу з окремими видами правопорушень;

4) організація співпраці службових осіб підрозділів охорони державного кордону та членів громадських формувань;

5) організація та проведення правової і спеціальної підготовки з членами громадських формувань, яких планується залучити до охорони державного кордону вперше, та інформування членів громадських формувань тощо;

б) участь у підбитті підсумків діяльності громадських формувань;

7) подання пропозицій про заохочення членів громадських формувань за активну участь в охороні державного кордону або за конкретними фактами їх активної участі в охороні державного кордону;

8) подання матеріалів у місцеві засоби масової інформації щодо висвітлення даних про діяльність громадських формувань та активну участь їх членів в охороні державного кордону⁶⁸.

Реалізація перелічених форм роботи суттєво підвищує рівень ефективності протидії адміністративним та кримінальним правопорушенням у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів.

Важливими суб'єктами протидії актам делінквентної поведінки у сфері недоторканості державних кордонів є Державна прикордонна служба України та Національна поліція України, що є правоохоронними органами системи МВС України⁶⁹.

Для забезпечення ефективної взаємодії названих вище правоохоронних органів та забезпечення виконання покладених на них

⁶⁸ Інструкція про роботу з громадськими формуваннями з охорони державного кордону: наказ МВС України від 15.09.2014 р. № 948. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1210-14#Text>.

⁶⁹ Шаблюстий В. В., Коломієць В. Ю. Тілесне ушкодження як злочин проти життя та здоров'я людини за кримінальним правом України: монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. С. 10.

функцій, Міністерством внутрішніх справ України в сучасних реаліях, коли російський агресор розгорнув повномасштабну військову кампанію проти нашої держави, було розроблено Порядок організації взаємодії Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму (далі – Порядок), затверджений наказом МВС від 15.11.2022 р. № 740 (zareestrovaniy v Ministerstvi yustitsii Ukraini 29.11.2022 za № 1502/38838).

Відповідно до названого вище підзаконного акта, основними формами взаємодії органів (підрозділів) Держприкордонслужби та Національної поліції України є:

1. Проведення спільних операцій та інших заходів, спільне місце несення служби прикордонних нарядів органів (підрозділів) охорони державного кордону та нарядів органів (підрозділів) Національної поліції України.

Станом на сьогоднішній день ведеться активна робота щодо посилення названого напрямку взаємодії. Зокрема, активну участь в охороні державного кордону беруть поліцейські з числа постійного та перемінного складу закладів вищої освіти МВС України зі специфічними умовами навчання⁷⁰.

Як зазначає керівництво Державної прикордонної служби України, досвід залучення постійного та перемінного складу ЗВО зі специфічними умовами навчання у прикордонних областях до охорони публічного порядку та безпеки позитивно впливає на динаміку зменшення правопорушень у сфері прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів. Відповідні заходи не тільки позитивно впливають на правосвідомість потенційних правопорушників (останні, побачивши значну кількість правоохоронців у форменому однострої можуть відмовитись від наміру вчинити акт делінквентної поведінки через страх бути затриманими), але і дозволяють здобувачами вищої освіти набути необхідних практичних навичок, які знадобляться їм під час роботи у відповідних органах та підрозділах системи МВС України⁷¹.

⁷⁰ Lukina, T., Shevchenko, S., & Shulga, N. (2021). State educational policy for ensuring the quality of pedagogy: global trends and Ukrainian experience, *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 11 (1), 38.

⁷¹ Порядок організації взаємодії Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму: наказ МВС від 15.11.2022 р. № 740. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1502-22#Text>.

2. Проведення спільних навчань (тренувань) щодо порядку дій сил та засобів органів (підрозділів) Держприкордонслужби та Національної поліції України під час запобігання та недопущення протиправної діяльності в прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі⁷².

Реалізація відповідного напрямку роботи дозволяє підвищити рівень взаємодії названих суб'єктів протидії злочинності, злагоджено координувати свої дії під час забезпечення охорони державного кордону та, тим самим, суттєво підвищувати рівень ефективності боротьби з названими суспільно небезпечними діяннями.

3. Обмін інформацією (зокрема, оперативною) щодо ситуації/рекогносцировки на державному кордоні України, у прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах⁷³.

Надання відповідної інформації дозволяє правоохоронним органом своєчасно та пропорційно відреагувати на можливі загрози, вжити необхідні заходи, спрямовані на припинення адміністративних та (або) кримінальних правопорушень тощо⁷⁴.

4. Проведення спільних нарад із питань запобігання та недопущення протиправної діяльності в прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах⁷⁵.

В умовах дії на території України правового режиму воєнного стану, викликаного широкомасштабною збройною агресією російської федерації проти України, реалізація перелічених вище заходів є вкрай важливою, адже дозволяє органам та підрозділам Національної поліції та Державної прикордонної служби ефективно протистояти правопорушенням у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів.

Таким чином, робота правоохоронних органів системи МВС України в частині запобігання актам делінквентної поведінки у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів в умовах широкомасштабної війни вимагає вжиття цілого

⁷² Там само.

⁷³ Там само.

⁷⁴ Шевченко С. І. Місце комплексного явища «забезпечення публічного порядку» в поліцейській діяльності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2017. № 2. С. 192.

⁷⁵ Порядок організації взаємодії Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму: наказ МВС від 15.11.2022 р. № 740. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1502-22#Text>.

комплексу заходів, спрямованих на усунення детермінантів та недопущення випадків вчинення правопорушень даного виду⁷⁶.

Отже, підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що правопорушення у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів несуть високий рівень суспільної небезпеки, який в умовах дії на території України правового режиму воєнного стану, введеного через підступне розгортання російською федерацією широкомасштабної війни проти України у лютому 2022 р., в рази збільшується.

Щодня російські окупанти, нехтуючи положеннями цілої низки міжнародних нормативно-правових актів та принципами існування та розвитку сучасного демократичного суспільства, посягають на різні складові національної безпеки – у тому числі на групу суспільних відносин у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів. У зв'язку із цим робота із запобігання вказаній групі актів делінквентної поведінки набуває пріоритетного значення.

Станом на сьогоднішній день існує ціла низка детермінантів правопорушень у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів, головними з яких є: широкомасштабна війна, яку розгорнула російська федерація проти України; соціально-економічні фактори (втрата громадянами своїх робочих місць, окупація державою-терористом окремих територій України, удари рашистів по об'єктам цивільної (зокрема енергетичної) інфраструктури, зростання цін та тарифів, корупція); недостатній рівень кваліфікації окремих суб'єктів протидії злочинності; маргіналізація суспільства тощо.

Основними напрямками запобігання правопорушенням у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів правоохоронними органами системи МВС України виступають: ідентифікація детермінантів правопорушень даного виду та вироблення дієвих заходів із запобігання актам делінквентної поведінки; аналіз наявних напрямків протидії вказаним правопорушенням; проведення правоохоронними органами системи МВС профілактики з різними групами населення; посилення взаємодії між різними суб'єктами протидії злочинності (зокрема, здійснення спільного патрулювання); використання зарубіжного досвіду регулювання юридичної відповідальності за вчинення протиправних діянь даного виду тощо.

⁷⁶ Юнін О. С. Пріоритетність захисту прав та законних інтересів людини в діяльності поліції. *Митна справа*. 2013. № 1 (85). С. 405.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Березняк В. С. Запобігання шахрайству в Інтернеті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 190-196.

2. Березняк В. С. Роль наставництва у підготовці працівників Національної поліції. *Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 21 березня 2016 р.). Дніпропетровськ, 2016. С. 330-331.

3. Березняк В. С., Сальнікова М. А. Домашнє насильство: до проблематики питання через призму кримінального законодавства. *Актуальні питання забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах*: матер. ХСІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 жовтня 2019 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. URL : <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4867/1/7.pdf>.

4. Березняк В. С., Шаблистий В. В., Каторкін Р. А. Кримінологічні аспекти деліктної поведінки дітей в Україні. *Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs)*: scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. P. 79-102. URL : <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7882/16460-1>.

5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=210855.

6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=215627.

7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262.

8. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=241804.

9. Інструкція про роботу з громадськими формуваннями з охорони державного кордону: наказ МВС України від 15.09.2014 р. № 948. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1210-14#Text>.

10. Каторкін Р. А. Історико-правовий нарис кримінальної відповідальності за ухилення від призову на військову службу на землях сучасної України в

період XVI-XIX століть. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 199-206.

11. Каторкін Р. А. Окремі питання кримінальної відповідальності за вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 111-1 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 215-221.

12. Каторкін Р. А. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу: монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 268 с.

13. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

14. Курилюк Ю. Б. Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07, 12.00.08. Київ-Запоріжжя, 2020. 472 с.

15. Порядок організації взаємодії Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму: наказ МВС від 15.11.2022 р. № 740. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1502-22#Text>.

16. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-ХІІ. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>.

17. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30.12.2021 р. «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#n100>.

18. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-ІІІ. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>.

19. Джужа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. та ін. Профілактика злочинів: підручник. К. : Атіка, 2011. 720 с. URL : https://pidru4niki.com/1748101249672/pravo/prichini_umovi_nelegalnoyi_migratsiy.

20. Ревіна Г. В. Розвиток сфери національно-патріотичного виховання та стан сформованості громадянської ідентичності населення України: аналітичний звіт. Дніпро, 2023. 31 с.

21. Фоменко А. Є. Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Множинна дискримінація: навч. посібник. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2022. 236 с.

22. Шаблистий В. В. Корупція з необережності (до проблеми встановлення вини та моменту виявлення пов'язаних із корупцією

адміністративних і кримінальних правопорушень). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 230-233.

23. Шаблистий В. В. Кримінальна відповідальність за погрозу вбивством: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.

24. Шаблистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від призову на військову службу як акти посягання на воєнну безпеку України. *Military offences and war crimes: background, theory and practice: collective monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. Р. 736-760.

25. Шаблистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Торгівля людьми як делікт, що посягає на безпекове середовище. *Organizational and legal fundamentals for the formation of a security environment in Ukraine: scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. Р. 205-229.

26. Шаблистий В. В., Коломієць В. Ю. Тілесне ушкодження як злочин проти життя та здоров'я людини за кримінальним правом України: монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 164 с.

27. Шаблистий В., Чорна О. Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення у кримінальному провадженні: монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 164 с.

28. Шаблистий В. В. Проблеми кримінально-правового забезпечення поліцейської діяльності в Україні у сфері протидії злочинам проти власності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 141-149.

29. Шаблистий В. В., Каторкін Р. А. Чи має право на існування в Україні покарання у вигляді смертної кари. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. № 20(1/4). С. 92-95.

30. Шевченко С. І. Місце комплексного явища «забезпечення публічного порядку» в поліцейській діяльності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2017. № 2. С. 192-198.

31. Шевченко С. І. Особливості забезпечення публічного порядку поліцейськими підрозділами зарубіжних країн. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 62-68.

32. Шевченко С. І. Історія становлення та розвитку інституту амністії на українських землях. *Юридична наука*. 2020. № 1 (103). С. 71-79.

33. Юнін О. С. Державна політика України у сфері запобігання домашньому насильству: сучасний стан та перспективи вдосконалення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4 (114). С. 15-21.

34. Юнін О. С. Щодо проблем кадрової роботи в органах внутрішніх справ України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2006. № 2. С. 129-131.

35. Юнін О. С., Шевченко С. І. Кримінально-правове забезпечення воєнної безпеки України. *Military offences and war crimes: background, theory*

and practice: collective monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. P. 823-846.

36. Юнін О. С. Пріоритетність захисту прав та законних інтересів людини в діяльності поліції. *Митна справа*. 2013. № 1 (85). С. 401-405.

37. Berezniak, V., Demicheva, A., & Furfaro, R. D. (2023). Violations of human rights by the russian federation during full-scale armed aggression against Ukraine. *Philosophy, Economics and Law Review*, 3(1), 218-229. URL : https://pheelr.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/3_1/218-229.pdf.

38. Buletsa, S., Drozd, O., Yunin, O., & Mohilevskyi, L. (2018). Medical error: civil and legal aspect. *Georgican medical news*, 3 (276), 156-161. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/23514>.

39. Exploring migration causes: why people migrate. *European Parliament: website*. URL : <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200624STO81906/exploring-migration-causes-why-people-migrate>.

40. Lukina, T., Shevchenko, S., & Shulga, N. (2021). State educational policy for ensuring the quality of pedagogy: global trends and Ukrainian experience, *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 11 (1), 38-44.

41. Morhunov, O., Artemenko, I., Sobol, Ye., Bobryshova, L., & Shevchenko, S. (2023). Methodological principles of studying the essence of public administration bodies as subjects of administrative procedural law. *Cuestiones Políticas*, 41(76), 453-468.

42. Shablysty, V. V., Kosiachenko, K. E., Berezniak, V. S., Katorkin, R. A. & Konopelskyi, V. Y. (2023). Activities of international medical and humanitarian non-governmental organizations in Ukraine under the conditions of martial law. *Christian Journal for Global Health*, 10(1), 33-42.

43. Sydorova, E., Yunin, O., Zhuravlov, D., Fomenko, A., & Shevchenko, S. (2022). Historical prerequisites for the formation of the foundations of the modern humanitarian policy of Ukraine. *Amazonia Investiga*, 11(58), 28-38.

Навчальне видання

**Юнін Олександр Сергійович
Шаблистий Володимир Вікторович
Березняк Василь Сергійович
Курилюк Юрій Богданович
Шевченко Сергій Іванович
Каторкін Роман Анатолійович
Журавель Олег Євгенович**

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ
ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Методичні рекомендації

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самотуга*
Редактор *О. М. Врублевська*

Підп. до друку 26.07.2024. Формат 60x84/16. Друк – цифровий. Тираж – 5 прим.
Гарнітура – Times New Roman. Ум.-друк. арк. 2,33. Обл.-вид. арк. 2,5. Зам. № 06/24-мр

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 8112 від 13.06.2024 р.